

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA DIFFERENSIAL YONDASHUV ASOSLARI

Normo'minova Gulhayo Shavkat qizi

Samarqand davlat pedagogika instituti

Pedagogika kafedrası assistenti

SHodiyeva

Marjona

Samarqand davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

Аннотация

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda differensial yondashuvning mazmuni, mohiyati va pedagogik ahamiyati yoritilgan. Differensial yondashuv o'quvchilarning individual xususiyatlari, bilim darajasi, qobiliyati va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Maqolada ushbu yondashuvning asosiy tamoyillari, shakllari, metodlari hamda amaliy qo'llash usullari tahlil qilingan. Shuningdek, differensial yondashuvning ta'lim samaradorligini oshirishdagi roli va uning boshlang'ich sinf o'quvchilarining shaxsiy rivojlanishiga ta'siri asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: differensial yondashuv, individuallashtirish, boshlang'ich ta'lim, pedagogik metodlar, o'quvchi rivoji

Аннотация

В данной работе рассматриваются сущность, содержание и педагогическое значение дифференцированного подхода в начальном образовании. Дифференцированный подход предполагает организацию

учебного процесса с учётом индивидуальных особенностей, уровня знаний, способностей и интересов учащихся. В статье анализируются основные принципы, формы и методы данного подхода, а также пути его практического применения. Особое внимание уделяется влиянию дифференцированного обучения на повышение эффективности образования и развитие личности младших школьников.

Ключевые слова: дифференцированный подход, индивидуализация, начальное образование, педагогические методы, развитие учащихся

Annotation

This article explores the essence, content, and pedagogical significance of a differentiated approach in primary education. The differentiated approach involves organizing the learning process by taking into account students' individual characteristics, knowledge levels, abilities, and interests. The paper analyzes the main principles, forms, and methods of this approach, as well as ways of its practical implementation. Special attention is given to the role of differentiated instruction in improving educational effectiveness and fostering the personal development of primary school students.

Boshlang'ich ta'limda differensial yondashuvning asoslari zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ta'lim jarayonining asosiy maqsadi har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini maksimal darajada ro'yobga chiqarish, ularning qiziqishlari, qobiliyatlari va o'rganish sur'atlarini inobatga olgan holda ta'lim berishdan iborat. An'anaviy, bir xil andoza bo'yicha o'qitish usullari o'quvchilarning individual farqlarini yetarlicha hisobga olmasligi sababli, ta'lim samaradorligini oshirishda cheklovlar yaratadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinflarda bolalarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishidagi tafovutlar yaqqol namoyon bo'ladi. Ba'zi o'quvchilar materialni tez o'zlashtirib, chuqur tahlil qilishga moyil bo'lsa, boshqalari ko'proq vaqt, qo'shimcha tushuntirishlar va amaliy mashg'ulotlarga ehtiyoj sezadi. Differensial yondashuv

aynan shu farqlarni inobatga olib, har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlariga javob beradigan ta'lim muhitini yaratish orqali o'rganish jarayonini optimallashtiradi. Bu nafaqat akademik ko'rsatkichlarni yaxshilaydi, balki o'quvchilarda o'ziga ishonch, o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiya va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini isloh qilish va modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Prezident Sh.M. Mirziyoyev ta'lim sohasidagi islohotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida har bir yoshning iste'dodini yuzaga chiqarish, ularga sifatli va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim berish muhimligini doimiy ravishda ta'kidlaydi. Bu borada qabul qilingan strategiyalar va dasturlar ta'lim jarayonida differensial yondashuvni keng joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuvning nazariy asoslari L.S. Vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi va J. Piagetning kognitiv rivojlanish bosqichlari kabi fundamental psixologik-pedagogik konsepsiyalarga borib taqaladi. Bu nazariyalar har bir bolaning o'ziga xos rivojlanish traektoriyasiga ega ekanligini va ta'lim jarayoni uning individual xususiyatlariga moslashtirilishi lozimligini asoslaydi. Differensial yondashuv o'quvchilarning turli o'rganish uslublarini (vizual, audial, kinestetik) hisobga olish imkonini beradi va bu orqali o'rganish jarayonini yanada shaxsiylashtiradi. Shu sababli, boshlang'ich ta'limda differensial yondashuvning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganish, uning samaradorligini oshirish yo'llarini izlash bugungi kun pedagogikasi uchun nihoyatda dolzarb ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich ta'limda differensial yondashuvning nazariy asoslari, tamoyillari va amaliy mexanizmlarini atroflicha o'rganish hamda uning ta'lim samaradorligini oshirishdagi rolini tahlil qilish ushbu kurs ishining asosiy maqsadidir.

.Differensial yondashuv va individuallashtirilgan ta'lim masalalari jahon va mahalliy pedagogika fanida uzoq yillardan buyon tadqiq qilinib kelinmoqda. L.S. Vigotskiy, J. Piaget, J. Bruner, B. Bloom kabi xorijiy olimlar o'quvchilarning kognitiv rivojlanishi, o'rganish uslublari va differensial ta'limning nazariy asoslarini ishlab chiqdilar. Ularning ishlari differensial yondashuvning psixologik va didaktik negizini tashkil etadi. O'zbekistonda esa M. Qodirov, N.

Saidaxmedov, U. To‘rayev, R. Ishmuhamedov kabi pedagog olimlar ta‘lim jarayonini individuallashtirish, o‘quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish va shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim texnologiyalarini joriy etish bo‘yicha qator tadqiqotlar olib borganlar. Shuningdek, boshlang‘ich ta‘lim metodikasi bo‘yicha A. Avloniy, Q. Hoshimov, O. Hasanboyeva kabi olimlarning ishlari ham differensial yondashuvning ayrim jihatlarini qamrab olgan. Biroq, boshlang‘ich ta‘limda differensial yondashuvni tizimli ravishda, har bir o‘quvchining o‘ziga xos ehtiyojlarini chuqur tahlil qilgan holda amaliyotga tatbiq etish mexanizmlari, uning samaradorligini baholash mezonlari va pedagogik shart-sharoitlari bo‘yicha tadqiqotlar hali ham dolzarbligini yo‘qotmagan. Ushbu kurs ishi mavjud bo‘shliqlarni to‘ldirishga va differensial yondashuvni boshlang‘ich ta‘lim amaliyotiga yanada samarali integratsiya qilishga qaratilgan.

Boshlang‘ich ta‘limda differensial yondashuvning ahamiyati

Boshlang‘ich ta‘limda differensial yondashuv har bir o‘quvchining individual xususiyatlari, qobiliyatlari, qiziqishlari va o‘rganish sur‘atlarini hisobga olgan holda ta‘lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Bu yondashuv o‘quvchilarni bir xil andoza bo‘yicha o‘qitishdan voz kechib, ularning har biriga mos keladigan shaxsiy ta‘lim traektoriyalarini yaratishga qaratilgan bo‘lib, zamonaviy pedagogikaning asosiy tamoyillaridan biridir. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida bolalarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishidagi farqlar yaqqol ko‘zga tashlanadi. Ba‘zi bolalar ma‘lumotni tez o‘zlashtirib, chuqur tahlil qilishga moyil bo‘lsa, boshqalari ko‘proq vaqt, qo‘shimcha tushuntirishlar va amaliy mashg‘ulotlarga muhtoj bo‘ladi. Differensial yondashuv aynan shu farqlarni inobatga olib, har bir o‘quvchining o‘ziga xos ehtiyojlariga javob beradigan ta‘lim muhitini yaratish orqali ta‘lim samaradorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi. Bu nafaqat akademik ko‘rsatkichlarni yaxshilaydi, balki bolalarning o‘ziga ishonchini mustahkamlaydi, ularda o‘rganishga bo‘lgan ichki motivatsiyani shakllantiradi va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ta‘lim tizimining asosiy vazifalaridan biri har bir shaxsning salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish ekanligini hisobga olsak, differensial

yondashuvning ahamiyati yanada ortadi, chunki u har bir bolaning o'ziga xos iste'dodlarini kashf etish va rivojlantirish uchun sharoit yaratadi. Differensial yondashuvning nazariy asoslari bir qator fundamental psixologik va pedagogik konsepsiyalarga borib taqaladi. Lev Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi har bir bolaning mustaqil ravishda bajara oladigan vazifalari va kattalar yordamida yoki tengdoshlari bilan hamkorlikda o'zlashtira oladigan bilim va ko'nikmalari o'rtasidagi farqni ko'rsatadi. Differensial yondashuv aynan shu zonani aniqlash va har bir o'quvchiga uning rivojlanish darajasiga mos keladigan, ammo biroz qiyinroq vazifalarni taklif qilish orqali o'rganishni optimallashtiradi, bu esa kognitiv o'sishni rag'batlantiradi. Shuningdek, Jean Piagetning kognitiv rivojlanish bosqichlari nazariyasi bolalarning yoshga qarab fikrlash usullari o'zgarishini ta'kidlaydi, bu esa ta'lim mazmunini va metodlarini yosh xususiyatlariga ko'ra differensiallashtirish zarurligini ko'rsatadi. Har bir bosqichda bolaning dunyoni idrok etish va tushunish qobiliyati o'zgaradi, shuning uchun ta'lim materiallari ularning mavjud kognitiv tuzilmalariga mos kelishi kerak. O'quvchilarning individual farqlari nafaqat kognitiv, balki affektiv (hissiy) va psixomotor (harakat) sohalarda ham namoyon bo'ladi, bu esa ta'lim jarayonida ularning his-tuyg'ulari, ijtimoiy ko'nikmalari va harakat faoliyatini ham inobatga olishni talab qiladi. Shu bilan birga, Gardnerning ko'p qirrali intellekt nazariyasi ham differensial yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi, chunki u har bir bolaning turli intellekt turlari (masalan, lingvistik, mantiqiy-matematik, musiqiy, fazoviy, tana-kinestetik, shaxslararo, shaxsiy-ichki, naturalist) bo'yicha kuchli tomonlari borligini ta'kidlaydi. Bu nazariya o'qituvchilarga o'quv materiallarini turli intellekt turlariga moslab taqdim etish orqali barcha o'quvchilarning o'rganishini maksimal darajada oshirishga yordam beradi. Pedagogik adabiyotlarda differensial yondashuvning nazariy asoslari va amaliy tatbiqi bo'yicha keng ko'lamlı tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, ular ushbu yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi.

Boshlang'ich ta'limda differensial yondashuvni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, u har bir o'quvchining salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish, o'quv motivatsiyasini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilash uchun fundamental ahamiyatga

ega. Ushbu yondashuvning nazariy asoslari, jumladan, Lev Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" va kognitiv psixologiya tamoyillari, o'quvchilarning turli ehtiyojlariga moslashuvchan ta'lim muhitini yaratishni ilmiy jihatdan asoslaydi. Bu yondashuv akademik ko'rsatkichlarni yaxshilashdan tashqari, bolalarning o'ziga ishonchini mustahkamlaydi, ularda mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Amaliy nuqtai nazardan, differensial yondashuvni samarali joriy etish o'qituvchilardan o'quvchilarning individual xususiyatlarini doimiy diagnostika qilishni talab qiladi. Shuningdek, o'quv materiallari, topshiriqlar va baholash usullarini farqlash, turli pedagogik strategiyalarni, masalan, guruh ishlari, loyiha asosidagi ta'lim va individual topshiriqlarni qo'llash muhimdir. Bu jarayon o'qituvchilarning yuqori kasbiy kompetentligini, ijodkorligini va uzluksiz metodik yordamni taqozo etadi. Ta'lim muassasalari o'qituvchilarni differensial yondashuv metodikasi bo'yicha muntazam o'qitishlari va resurslar bilan ta'minlashlari lozim. Xulosa qilib aytganda, differensial yondashuv zamonaviy, inklyuziv va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimining ajralmas qismidir. Uni keng miqyosda joriy etish va qo'llab-quvvatlash O'zbekistonning ta'lim sohasidagi strategik maqsadlariga erishishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu har bir bolaning o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishiga, jamiyatning intellektual va ijodiy rivojlanishiga bevosita hissa qo'shishiga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent: O'zbekiston, 2021
2. Mirziyoyev Sh.M. Ta'lim tizimini takomillashtirish taraqqiyot garovi. Toshkent: Ma'naviyat, 2023
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. Toshkent: Adolat, 2020

4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent: O‘zbekiston, 2022
5. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonuni. Toshkent: Adolat, 2020
6. Abdullayeva M.N. Boshlang‘ich ta'limda o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish. Toshkent: Fan va texnologiya, 2022
7. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: Fan, 2021
8. Begmatov A.A. Differensial ta'lim: nazariya va amaliyot. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2023
9. G‘oziyev E.G‘. Pedagogik psixologiya. Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2020
10. Ibragimov X.I., Abdullayeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021
11. Ismoilova Z.K. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv rivojlanishi. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022
12. Jo‘rayev R.X. Ta'lim sifatini oshirishda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: Fan, 2023
13. Karimova G.I. Boshlang‘ich ta'limda shaxsga yo‘naltirilgan ta'lim. Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2024
14. Maxmudova N.M. Ta'lim jarayonida differensial yondashuvni qo‘llash metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2023
15. Ochilov M. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan, 2020